

Protestant Theological University

Review of: Pieter Niemeijer, *Aanstekelijk vertrouwen. De stem van Anko Scholtens (1893-1943), voorloper van de Vrijmaking in Groningen (Soest: Boekscout 2019)* van Klinken, G.J.

Published in:
DNK Documentatieblad Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800

Published: 01/06/2021

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van Klinken, G. J. (2021). Review of: Pieter Niemeijer, *Aanstekelijk vertrouwen. De stem van Anko Scholtens (1893-1943), voorloper van de Vrijmaking in Groningen (Soest: Boekscout 2019)*. *DNK Documentatieblad Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800*, 44(94), 96-97.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@ptthu.nl.

Downloaded from the PThU Research Portal (Pure): <https://pure.ptthu.nl>.

Dit hele verklaringsmodel is op zichzelf al interessant. Het zou mij niet verbazen als het heel goed gebruikt zou kunnen worden om een analyse te maken van bijvoorbeeld de vernieuwingsbeweging in de Rooms-Katholieke Kerk in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Ook in dit opzicht zou deze studie nog wel eens een standaardwerk kunnen blijken.

Lodewijk Winkeler

Pieter Niemeijer, *Aanstekelijk vertrouwen. De stem van Anko Scholtens (1893-1943), voorloper van de Vrijmaking in Groningen* (Soest: Boekscout 2019) 226 pp., ISBN 9789463894562, €21,50.

Hoeveel wil je weten van de kerkgeschiedenis? De eerste reflex van de liefhebber zal mogelijk zijn om te antwoorden: alles! In de praktijk is dat te hoog gegrepen. We kunnen niet alles weten, soms willen we het ook niet. Soms wordt een bepaald facet van de kerkgeschiedenis door de ene generatie buitengewoon intensief beleefd, terwijl het belang ervan voor de volgende generatie ondergeschikt is. Een voorbeeld is het dogmatische geschil over verbond en doop in de jaren dertig en veertig in de Gereformeerde Kerken in Nederland, dat aanleiding gaf tot de bekende Vrijmaking in 1944. De direct betrokkenen hebben deze gebeurtenissen ervaren als hoogst belangrijk, en kwamen er na afloop tot in bijzonderheden op terug. Voor velen van hun kinderen en kleinkinderen geldt dat in mindere mate, of ze nu uit een 'synodaal' of een 'vrijgemaakt' gezin komen. Hun aandacht verlegde zich naar andere thema's.

Daarmee komt de afstand. Een karakteristiek element van de gereformeerde discussies rond 1944, bij beide partijen, was het zoeken naar absolute zekerheid. Dat kan achteraf egocentrisch overkomen, alsof zelfs midden in een wereldoorlog niets anders belangrijk was dan de 'ware' kerk. Maar is dat achteraf geprojecteerde beeld terecht? Het is een verdienste van Pieter Niemeijer dat hij deze vraag behandelt aan de hand van een aantal bondige teksten uit 1932-1942, voorzien van een even bondige inleiding. Auteur van de bronteksten is Niemeijers grootvader: de wiskundige Anko Scholtens, directeur van de gereformeerde kweekschool in de stad Groningen en geestverwant van de bekende theoloog Klaas Schilder. Scholtens verstond de kunst om helder te formuleren, zonder daar een overmaat aan woorden voor nodig te hebben. Duidelijk komt naar voren dat hij de geloofsonzekerheid als een groot probleem beschouwde. Van een aansprekende prediking werd verwacht dat die dit probleem zou kunnen ondervangen door een

nadruk op de volstreekte zekerheid van Gods beloften (en, voor de afvalligen, bedreigingen) in de Schrift. Scholtens was dan ook een voorstander van afsnijding van doopleden die ondanks herhaald vermaan weigerden om belijdenis van hun geloof af te leggen.

Tot dusver komt dit overeen met het bestaande beeld. Maar daar blijft het niet bij. Niemeijer laat aansprekend zien dat het om veel méér ging dan een achteraf wellicht benepen aandoende fixatie op eigen heil en eigen kerk. Een principiële houding leidde bij Scholtens tot arrestatie en een vroege dood in concentratiekamp Sachsenhausen. Het is in diens werk echter niet alleen *Prinzipienreiterei* wat de klok slaat. Als wiskundige was Scholtens heel goed in staat om de werkelijkheid ook vanuit een andere invalshoek te benaderen dan die van protestantse leerstelling (al was de wiskunde daar naar zijn menig uiteraard niet mee in strijd). Hij vertoonde bovendien een aanstekend maatschappelijk engagement, en kon flexibel zijn. Belijdenisgeschriften mochten wat hem betrof aangepast worden (uiteraard via wettig ingebracht gravamen), zijn dochters konden anders dan hun moeder en oma's het gymnasium doorlopen. Als leraar aan het Willem Lodewijk Gymnasium maakte Scholtens deel uit van een levendig intellectueel klimaat, met gesprekspartners als de barthiaan Th.L. Haitjema. Zo biedt deze bundel een verrijkend inzicht in de bedoelingen van een gereformeerde Nederlander in de bewogen jaren dertig en veertig van de twintigste eeuw.

Gert van Klinken

Marie-Antoinette Willemsen, *Werven en derven. De financiële grondslag van kloostergemeenschappen in de Lage Landen*. Metamorfofen. Studies in Religieuze Geschiedenis XIII (Hilversum: Verloren 2019) 148 pp., ISBN 9789087048044, €18,00.

In 2019 verscheen de bundel *Werven en derven. De financiële grondslag van kloostergemeenschappen in de Lage Landen*. De foto op de omslag waarop monnik Christiaan van de Abdij Zundert is te zien die een Trappistenbiertje aan het tappen is, wenkt het 148 pagina's tellende boekje ter hand te nemen. Dit beeld staat symbool voor de vraag hoe kloostergemeenschappen in de Lage Landen in de negentiende en de twintigste eeuw in hun financiële onderhoud hebben voorzien. Het christelijke motto bid en werk komt hierin goed naar voren, omdat het geestelijke aspect bij de vraag naar het businessmodel van kloostergemeenschappen in de negentiende en twintigste

License and Permissible Use Notice

These materials are provided to you by the American Theological Library Association, operating as Atla, in accordance with the terms of Atla's agreements with the copyright holder or authorized distributor of the materials, as applicable. In some cases, Atla may be the copyright holder of these materials.

You may download, print, and share these materials for your individual use as may be permitted by the applicable agreements among the copyright holder, distributors, licensors, licensees, and users of these materials (including, for example, any agreements entered into by the institution or other organization from which you obtained these materials) and in accordance with the fair use principles of United States and international copyright and other applicable laws. You may not, for example, copy or email these materials to multiple web sites or publicly post, distribute for commercial purposes, modify, or create derivative works of these materials without the copyright holder's express prior written permission.

Please contact the copyright holder if you would like to request permission to use these materials, or any part of these materials, in any manner or for any use not permitted by the agreements described above or the fair use provisions of United States and international copyright and other applicable laws. For information regarding the identity of the copyright holder, refer to the copyright information in these materials, if available, or contact Atla using the Contact Us link at www.atla.com.

Except as otherwise specified, Copyright © 2021 Atla.